

**27. august 1970 er en merke-
dag i Mazes historie. Ellen
Anne Hætta husker dagen
som om det var i går.**

Av **Hanne Larsen**
hanne@altaposten.no

– Det er som en film i hodet mitt, sier Ellen Anne O. Hætta.

79-åringen fra Maze sitter hjemme i sin egen stue og snakker om dagen da kommunalkomiteen kom på befaring til den lille samebygda, med sine den gang omlag 400 innbyggere. Utgangspunktet var vannkraftutbyggingsplanene, der det dramatiske forslaget om å demme ned den samiske bygda midt mellom Alta og Kautokeino, stod på agendaen.

– Min far Ole Olsen hadde vært i kommuniststyret i mange år og visste godt om planene, som hadde vært snakket om i årevis. Hadde det ikke vært for det, så hadde vi antakeligvis ikke trodd at det var sant, sier Hætta.

Skrev slagord

Sammen med blant annet den avdøde kunstneren og lokalpolitikeren Trygve Lund Guttormsen, hadde Hætta dannet Aksjonskomiteen mot neddemming av Maze, bare uker før kommunalkomiteens besøk. I løpet av knappe to uker klarte de å reise en protestaksjon i forbindelse med regjeringsmedlemmenes visitt, den 27. august 1970.

– Vi møttes og begynte å skrive forslag til plakatene. Jeg skrev «Vi kom først» og «Vi flytter ikke igjen», «Her er vi født og her blir vi», forteller Hætta.

Ser man på gamle avisutklipp fra denne tida er det nøyaktig disse slagordene som går igjen.

– «Vi kom først» var det første som møtte kommunalkomiteens buss da den kom rundt svingen. Det var noen 70-åringer som stod og holdt plakatene, og de stod midt på veien og flyttet seg ikke da bussen kom. Da fikk jeg nesten panikk, ler Hætta.

Taus protest

I Altaposten 29. august 1970 er førstesiden viet folkeopprøret i Maze. Under overskriften «Stille revolt i Masi!» er det bilde av samiske barn, kvinner og menn, og noen som holder et banner der det står «Vi evakuerer ikke igjen». Avissaken forteller om en stille protest, og nettopp det husker Ellen Anne O. Hætta godt.

– Vi sa ingenting. Og det var noe helt annet enn de hadde ventet seg, sier hun.

– Ble det en overraskende effekt på dem?

– Ja, helt klart. De hadde ventet seg bråk og spektakkel, men så ble de møtt av 70-åringer, som stod og holdt i noen plakater, sier Hætta humrende.

VARI MAZE: Forfatter og tidligere journalist Magnar Mikkelsen dekket Maze-aksjonen for NRK. Siden har han jobbet frilans og skrevet blant annet en rekke bøker både om Alta-saken og andre ting. (Foto Leif Gabrielsen)

LAGDE SLAGORDENE: Ellen Anne O. Hætta var en viktig brikke under protestaksjonen i Maze i 1970, da bygda reiste seg i stille protest mot myndighetene.

– Var dette med å ikke heve røsten en bevisst strategi, eller var det bare en naturlig konsekvens av den samiske væremåten?

– Det var ikke noe vi hadde snakket om eller planlagt på forhånd, sier Hætta.

Planer eller ikke planer?

Forfatter og frilansjournalist Magnar Mikkelsen (81) jobbet i NRK Finnmark på denne tida, og dro til Maze for å dekke kommunalkomiteens møte i bygda. Allerede året etter ga han ut boka «Masi, Norge», der han blant annet gjenga det som ble sagt på møtet året før. Et kapittel er viet planene for neddemmingen av Maze, som mange mente ikke eksisterte, annet enn i hodene på politikerne og byråkratene.

– De som hevder det har vel noe rett i at det ikke forelå noe dokument, der planer om neddemming av bygda Maze var beskrevet, men den politiske oppfatningen av dette var ganske klar, sier Mikkelsen til Altaposten i dag.

Han utdyper:

– Kraftsosialismen var nesten en egen politisk retning og man hadde en totalinten-

sjon om dette i samfunnet, representert ved Arbeiderpartiet og Høyre særlig. Det var i det hele tatt en politisk vilje til å profitere på naturen, uten å ta hensyn til naturens tålegrense. Det er den samme viljen som i dag gir seg uttrykk i den fossile politikken for evig og ubegrensa vekst, sier Mikkelsen.

Lærte ikke-voldslinjen

Når det gjelder Maze-folkets tause fremtreden, er ikke Mikkelsen i tvil om at dette hadde en enorm symbolkraft. Han hevder også at aksjonistene i Maze var inspirert av Mardøla-demonstrantene, som kjempet mot kraftutbygging i Eikesdal i Møre og Romsdal på samme tid.

– Mardøla-aksjonen ble avsluttet natt til torsdag 27. august, og demonstrasjonen i Maze fant sted 12 timer senere. En av lederne for Mardøla-aksjonen, Sigmund Kvaløy, kom den samme høsten til Maze og senere til Alta og lærte lederne grundig om prinsipper og praksis for ikke-voldsaksjoner. De lærdommene kom blant annet fra Arne Næss, en av verdens fremste på dette området, så de grunnleggende teoriene bak aksjonene i området de kommende årene var

suverene og forklarte noe av suksessen, sier forfatteren, som har gitt ut flere bøker, blant annet «La elva leve».

Pioneren Dalland

I 1969 kom geografen, Øystein Dalland, som og hadde studert biologi, til Finnmark og ble Altapostens første redaktør. Dallands tankesett hadde en klar rødgrønn profil, som og gjenspeilet avisas ståsted. Altaposten var hele veien imot utbygging av Alta-Kautokeinoassdraget, noe som både kom til uttrykk på lederplass og i det redaksjonelle innholdet. Uansett hva man i dag kan mene om det, så førte Dallands kunnskap og interesse for Alta-saken, til at avisa med sine små ressurser ble en pioner i publiseringen av nye fakta og alternative meninger om saken.

Blant annet var avisa 12. mai 1970 ute med den oppsiktsvekkende nyheten om at det var innført byggestopp i Maze.

– Detaljene avdekket blant annet det sensasjonelle at statens byggestopp i Maze i 1969-1970, ble begrunnet med oppdemningsplaner som ikke var fremmet. Videre at brua over Mazejohka var bygd for å kunne berges ved en neddemming, og at folk

da Maze s protest

STILLE PROTEST: Da kommunalkomiteen kom til Maze i 1970 ble de møtt av et taust bygdefolk, med et tydelig budskap. (Foto: Vidar Knai/NTB Scanpix)

overskrift: «Bare fattigmannbruk i Masi. Det vet vi jo...». Sitatet er fra intervjuet med fylkesmann Kolbjørn Varmann, hvor spørsmålet fra journalisten lyder: «Er det riktig å la Statskraftverkene få utrede Masi-alternativet uten at det først har vært prinsippdebatt om neddemming av Masi?». Svaret fra Varmann provoserte mange: «Vel. Det er ingen som har tenkt å skade Masis befolkning. Men når det for eksempel skrives at det er betydelig jordbruk, så vil jeg si det slik at det er fattigmannsjordbruk alt sammen. Det vet vi jo. Ingen kan leve godt med familie på den jorden der.»

Nær 40 år senere skjærer ordene til fylkesmannen fortsatt i ørene på 79 år gamle Ellen Anne fra Maze.

– De ordene husker jeg godt og det har ført til at jeg har tenkt mye i ettertid på hvordan vi klarte oss. Vi hadde naturen, fiske i elva, reindrifta og masse ved. Vi hadde og skolen og sykestua. Vi hadde ikke så mye penger, men da barnetrygden kom, ble det bra. Vi levde her og hadde det fint her, fastslår hun med et smil.

Under møtet den 27. august 1970 på Maze skole, overleverte aksjonskomiteen en resolusjon med seks punkter til kommunalkomiteens medlemmer. Punktene lød: Næringslivet i hele kommunen forringes (jordbruk og reindrift). 2. Dalføret har en frodig og særegen natur. 3. Vi har intet alternativ (henvisning blant annet til samisk språk og kultur). 4. Løfter om erstatning er utilbørlig press. 5. Vi godtar ikke lenger uvissheten. 6. Vi flytter aldri fra Masi. Resolusjonen var underskrevet av aksjonskomiteens medlemmer Mikkel J. Hætta (formann), Mikkel A. Gaup, Anders J. Sara, Nils M. Turi, Ellen Anne O. Hætta og Trygve Lund Guttormsen.

Mikkels tordentale

I tillegg til den skriftlige resolusjonen, hadde aksjonistene bygdefolket i ryggen. Et folk som holdt på å renne over av oppdemmet frustrasjon, etter år med undertrykkelse fra det norske storsamfunnet. Mikkel Eira, som senere ble aktiv både i forbindelse med sul-testreiken og under demonstrasjonene i Stilla, hadde kveldens kraftigste, og kanskje mest minnerike utspill. I boka La elva leve har forfatter Mikkelsen ordrett gjengitt Eiras tordentale, som forøvrig vakte både applaus og latter i salen. Blant annet sa Eira:

«Jeg kommer aldri til å forlate heimbygda mi, og jeg kommer aldri til å godta noen pengesummer fra staten. Om så skulle være, så kommer jeg, om så personlig til å være i spissen og danne en gerilja mot staten. (...) Vi kommer til å kjempe til siste mann for våres gamle boplasser, våres for-

fedre, som har kjempet for å beholde dem». Til Altaposten samme kveld fortsatte den nå avdøde Eira å øse ut sin frustrasjon og avmakt:

«Jeg tror det er mange her i Masi som sikkert ikke ville tåle det, om de skulle bli nødt til å tvangsflytte. Man ville rett og slett bli nervevrak. Og i åtte år har vi allerede hatt det psykiske presset over oss: blir det neddemming eller ikke? Blir det bygd dam nedenfor Virdnejavri, for å demme Masi under vann, skal ingen være så sikker å at det ikke blir lagt noen salver der. Og da vil det ikke bli verken så trygt å bo i Storelvdaalen eller på Elvebakken».

Avgjørende motstand

Magnar Mikkelsen mener motstanden kommunalkomiteen møtte på i Maze den gang var avgjørende for at bygda fikk varig vern tre år senere.

– Talen til Mikkel Eira under møtet gjorde sterkt inntrykk og etter besøket deres i Maze var det ikke mulig å gjennomføre det de hadde planer om, mener Mikkelsen.

Ellen Anne O. Hætta mener at den lille planten Masimjelt og hadde betydning for at Maze ble vernet, og peker opp mot taket når hun sier det:

– Heldigvis hadde han der oppe en plan for Maze. han plantet en liten plante, som bare vokser to steder i verden, her og i Sautso. Til dette sier Mikkelsen:

– Om ikke sakene rundt masimjelten og andre naturforhold fikk de store overskriftene, betyr det ikke at de ikke hadde betydning. En liten plante kan ha veldig stor betydning og symbolkraft.

Sparte Skaidielva

I 1973 vedtar Stortinget varig vern av Maze. Men uroen samene kjente på var slettes ikke over. Nå hadde planene om hva myndighetene tenkte å gjøre med store deler av Finnmarksvidda begynt å gå opp for flere. Der som Altaelva, Iesjavri, Virdnejavri, Joatka-javri og flere vann og sideelver til disse, skulle under vann og omdannes til en gedigen kunstig innsjø, ville det innebære en tragedie for reindriften mente mange. Kautokeino flyttsamslag, som Mikkelsen har siteret i sin bok, advarte også på det sterkeste mot å bygge ut Skaidielva, Kvalsundelva og Korsfordelven.

Mens de tre sistnevnte elvene ble spart, og man trakk Iesjavri og Joatka ut av planene, stod vedtaket om å bygge ut Alta-Kautokeinovassdraget, med en neddemming av Virdnejavri fast.

I 1987 ble Alta kraftverk åpnet.

» De hadde ventet seg bråk og spetakkel, men så ble de møtt av 70-åring, som stod og holdt i noen plakater.

Ellen Anne O. Hætta.

(Foto: Hanne Larsen)

fikk avslag på utvidelse av driftsbygninger i landbruket, med samme begrunnelse, sier Dalland til Altaposten i dag.

Tidlig på 70-tallet advarte den engasjerte redaktøren sterkt mot de vidtgående planene, der store deler av vidda ble diskutert lagt under vann. I boka til Magnar Mikkelsen er Dalland sitert på følgende: «En eventuell regulering påvirker langt mer enn magasiner og elvestrekninger. Den påvirker lokalklima og bruk av ressurser som beiter, myrer, veier og tråkk, fjellstuer og bosteder».

Løvens hule

Da Stortingets kommunalkomite med leder Kristoffer Rein kom til Maze den 27. august 1970, hadde han og med seg sjefen for Finnmark fylkes elektrisitetsforsyning, Kåre Kummeneje. Begrepet å komme til Løvens hule har neppe vært mer betegnende. Inne på skolens gymnastikksal forsøkte herrene etter beste evne å legge frem sine argumenter, fremfor et særdeles lite motivert bygdefolk bestående av fastboende, bønder og reindriftssamer.

Rein åpnet møtet og det ble lagt frem en

rekke tall og beregninger for den kraft man mente Finnmark behøvde, og hvilke tiltak som var nødvendige. Kummeneje er blant annet sitert på følgende i Mikkelsens bok:

«Det som altså er problemet med denne vannkraftutbyggingen, det er å skaffe magasiner som er tilstrekkelig store til at man kan få en relativt brukbar utnyttelse av vannet på de tider av året, da man har bruk for kraften (...) Det er jo på det rene at med store magasiner som man her er ute etter kan man ikke begynne å plukke på og ødelegge vann over hele vidda- det vil ikke telle. Man må prøve å finne magasiner som monner, og etter det jeg har forstått av Vassdragsvesenet, er det da særlig Iesjavri som kommer inn i bildet».

For å få gjennomslag for å kunne nyttiggjøre seg Maze til kraftutbygging, var det viktig for myndighetene å vise til at flytting av rundt 400 fastboende, ikke ville utgjøre noen stor ulempe. Kanskje tvert imot skulle man tolke enkelte.

«Bare fattigmannsbruk»

10. september 1970 slår Altaposten opp Fylkesmannens analyse av Maze under følgende

VAR REDD: Ante Guttormsen (44) pendler mellom jobben i Kirkenes og hjemmet i Maze. I barndommen gråt han av frykt for å miste bygda og hjemmet. (Foto: Hanne Larsen)

Som guttunge var Ante Guttormsen redd for at familiens hjem skulle legges under vann.

Av Hanne Larsen
hanne@altaposten.no

44-åringen kan fortsatt huske klumpen i magen fra tidlige barneår, da de voksne snakket om de skumle tingene over hodet på han og de andre barna. Attpåklatt og minst i flokken var det ikke bare for lille Ante å skille hva som var reellt og ikke.

– Jeg husker at det var så mye snakk om det, at jeg begynte å gråte av redsel. Mamma fant meg på rommet og jeg husker hun spurte hvorfor jeg gråt. Da sa jeg at jeg ville ikke flytte. Så det er et av mine tidlige barne-minner, forteller Ante Guttormsen.

Aktive foreldre

Guttormsen er født i 1975 og var bare var en liten pjokk da neddemmingsspøkelset hang

over Maze. I den lille bygda, seks mil unna Alta, har Guttormsen vokst opp sammen med seks brødre, samt mor og far. Moren er Ellen Turi Guttormsen og var blant de 14 samekvinnene som i 1981 okkuperte daværende statsminister Gro Harlem Brundtlands kontor, i forbindelse med Alta-kampen. Far er den kjente samiske kunstneren Trygve Lund Guttormsen, som døde i 2012. Guttormsen var aktiv i kampen mot utbygginga av Alta-Kautokeinovassdraget, blant annet var han med på å danne aksjonsutvalget mot neddemming av Maze, i 1970.

– Hvordan tror du det må ha vært for dine foreldre, som hadde syv barn, å gå med denne trusselen hengende over seg i årevis?

– Det kan jeg nesten ikke forestille meg, sier Ante.

Overskygget alt

Men det kan mamma Ellen (86), som ikke har glemst nervepåkjenningen hun og de andre i bygda levde med i en årrekke.

– Det var bare det som var i mine tanker. Hva gjør vi og hva skjer med oss? Det over-

skygget alt. Vi var redd vi skulle miste alt. Stedet vi hadde bodd hele livet, at vi kunne miste språket. Vi ante ikke hva som skulle skje med oss. Hvis de tok Maze visste vi ikke hvor vi måtte ta veien. Det er ikke så mange samiske steder i Norge og flytte til, sier hun.

Nytt hus

Reineier og turistvert Johan P. Eira (56) har bodd hele livet i Maze. Han husker 70-tallet godt.

– Foreldrene mine hadde akkurat bygd nytt hus og det var litt skummelt å tenke på at det kanskje skulle bli liggende under vann. Hele bygda skulle jo under vann, like-til kirka. Det er nesten uvirkelig å tenke på i dag. Vi ble sikkert skjermet for det meste, men da demonstrasjonene startet i Stilla var jeg litt eldre og de husker jeg godt. Både det og sultestreiken fulgte vi med på i media. Faren min var aktivt opptatt med saken, som leder for reinbeitedistriktet vårt, som ble et av de mest berørte av utbygginga, sier Eira, som i dag selv er leder for distrikt 41, Bæskades.

Han legger spøkefullt til:

– Ja, så kjente pappa politimester Einar Henriksen godt, de hadde nok mange samtaler, sier han og sikter til saken vi har omtalt tidligere i denne serien, der Henriksen inviterte faren til Johan, Per Eira, på helikoptertur, med påfølgende dram i lugaren sin. Etter sigende for å forsøke å blidgjøre reineieren, som hadde klaget på helikoptertrafikken som forstyrret flokken hans.

– Jeg var akkurat ferdig på skolen i 1979 og jeg husker man snakket om dette hele tiden. Det var mye som skjedde og det var helikoptertrafikk overalt. Det aller mest skremmende var at man var maktesløs, man kunne ikke stoppe anleggsarbeidet under brunsten. Demninga ligger midt i vårt distrikt, og kalvingsområdet vårt ble flyttet under anleggsperioden. Så det var mange ulemper og derfor prøvde man alt man kunne å hindre inngrepene, sier han.

Flytte til Kautokeino

Søster til Johan, Berit Marie Eira, bor i dag i Kautokeino med sin familie, men husker godt da barndomsbygda stod i fare for å bli lagt under vann.

r så g gråt

husker han ikke hvilke tanker som gikk gjennom hodet hans på denne tida.

– Nei, jeg husker faktisk ikke det. Det jeg husker er Stillamarsjen i 1980, sier Turi, som ler godt når han snakker om den eksotiske turen, som gikk fra Stilla og over fjellet til Maze, i strålende sommervær. Hundrevis av deltakere fra hele landet, og noen fra utlandet, gjorde dette til litt av en opplevelse for unge Turi

– Jeg var med på siste etappe frem til Maze. Vi kjørte med elvebåt nedover og gikk deretter opp på fjellet. Det var veldig rart å komme til fjells og finne leiren med 700 mennesker. Jeg husker de sang Stilla-sangen, og det var som et ordentlig kor. Det var veldig spesielt. Ja, også var det nakenbading.

– Det husker du kanskje ekstra godt?

– Ha-ha. Jeg var så sjenert at jeg turte ikke se opp engang, skratter 55-åringen.

Selv om han var imot utbygginga, så kan han se at den også har kommet bygda til gode.

– Vi fikk den fordelene at vi har stabil strøm i Maze. Det hadde vi ikke før utbygginga. Da kunne det gå tre dager uten strøm. Så det er viktig å se at det også har kommet noe positivt ut av dette, selv om jeg skulle sett at elva ikke ble bygget ut, sier han.

– Tror du virkelig de hadde planer om å legge bygda under vann?

– Det var kanskje en taktikk: å komme med et forferdelig forslag, for deretter å ha noe å gi etter på. Jeg vet ikke, sier han.

Føler seg sviktet

I dag er bygda halvert i forhold til på 70-tallet. Selv om bygda tviholder på sine omlag 200 innbyggere, er lekkasjene store mot Kautokeino, Alta, Tromsø, Oslo eller andre større steder. Are Turi mener Sametinget kunne vært mer raus mot bygda, som ble et viktig symbol under Alta-saken, da samiske rettigheter stod på dagsorden.

– Sametinget kunne etablert et eller annet kontor her i Maze. Men de ser på Maze som en dump. Et lite attraktivt sted. Kommunen kunne også ha gjenåpnet bo- og servicesenteret, så kunne mamma ha bodd der. Men det prioriteres ikke. Det ligger nok tilbake til den tiden da Maze hadde 500 innbyggere, mens Kautokeino hadde 1500. Da var det om gjøre å holde på sitt. Men i dag er det ikke grunnlag for den striden, mener Turi.

– Kanskje de føler seg sårbare selv, og ikke tør gi fra seg noe?

– Ja, det kan ligge noe i det, at de vil redde sitt eget skinn, medgir han.

Johan P. Eira er enig i analysen til sin sambygding.

– Vi som var årsaken til protestene, fikk ingenting. Vi har prøvd å få tjenester, som skulle gjøre det mulig for bygda å bestå, men har ikke fått noe. Det er misnøye i bygda, det merker man spesielt når det er valgkamp. Hvis det kommer noen positive ting til kommunen eller i regionen, så får ikke vi noe av det. De eneste arbeidsplassene er reindrifta, skolen, butikken og et regnskapsbyrå. I tillegg til min turistbedrift, sier han om tradisjonsrike Sautso safari, som han kjøpte fra Tore Turi.

– Føler du at dere er sviktet av Sametinget og Kautokeino kommune?

– Ja, på en måte.

Eira er trist på vegne av de gamle i bygda.

– Min mor sloss for eldresteret i mange år, men da hun fikk behov for det selv, ble det nedlagt. Nå er hun på gamleheim i Kautokeino, sier han.

Har trua på fremtida

Å overleve i en fraflyttingstruet bygd krever pågangsmot og et lyst sinn. Heldigvis er Eira i besittelse av begge deler.

– Jeg gir aldri opp. Vi har et fantastisk godt liv her og håpet er at bygda skal bestå. Det var også derfor jeg kjøpte Sautso safari, for at mine barn skal kunne ha noe å leve av her i fremtiden. I kombinasjon med reindrifta, som alle mine tre sønner vil drive med, er det fullt mulig å få det til, sier han.

Are Turi mener det må helt andre krefter til for at Maze skal ha livets rett.

– Nei, det må vel et mirakel til for at vi skal få et oppsving, sier han lett humoristisk.

Lillebror Ante tror ikke på mirakler, men mener et sikkert skole- og barnehage-tilbud, vil gi folk tryggheten som trengs for å kunne gjøre som han selv og samboeren: pendle. Selv jobber han som flytekniker på luftambulansetjenesten i Kirkenes, med en uke på jobb og to uker hjemme. Kona jobber i Alta og pendler daglig.

– Jeg tror de som bor her er bestemt på at det er dette de vil. Selv har jeg alltid bodd i Maze, selv under studier og jobb, sier Ante, som vektlegger naturen som hovedårsaken til at han klorer seg fast.

– Bare det å se ut av vinduet er nok. Så er det det å kunne stikke ut å fiske. Også er jeg vokst opp her. Det betyr jo mye, sier han med et smil.

FAKTA

Alta-saken

- Alta-saken var en politisk konflikt fra rundt 1968 til 1982, hvor samiske interesser og miljøverninteresser gikk mot en storskala vannkraftutbygging i Indre Finnmark.
- Planene møtte hard kritikk, og i 1973 ble «Alta-utvalget» for bevaring av vassdraget dannet. Motstanden mot utbyggingen var basert på samiske interesser, reindriftsinteresser og miljøverninteresser.
- I de første planene lå også en neddemming av bygda Maze inne, dette ble senere skroket og i 1973 vedtar Stortinget varig vern av Maze.
- I 1976 går kommunestyret i henholdsvis Alta og Kautokeino imot utbyggingsplanene, mens Finnmark fylkesting sier ja. Aksjonens første leder er Kato Johansen, før Alfred Nilsen fra Alta overtar stafettspinnen.
- I 1978 dannes Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget og 15.000 underskrifter samles inn lokalt.
- I januar 1979 varsler et folkemøte i Alta sivil u lydighet mot utbyggingen. I juni samme år avviser Stortinget et forslag om å ta Alta-utbyggingen opp til ny behandling.
- I september 1979 stopper folkeaksjonens lenkegjeng anleggsarbeidet i Stilla. Lokalt politi forsøker å fjerne demonstrantene, men må gi opp.
- I oktober 1979 sultestreiker en gruppe samer foran Stortinget. Statsminister Oddvar Nordli erklærer midlertidig stans i anleggsarbeidet og lover at samiske rettigheter skal utredes.
- I mai 1980 vedtar Stortinget for tredje gang at utbyggingen skal gjennomføres.
- I januar 1981 sendes 600 politifolk til Alta for å fjerne demonstrantene som har barrikadert seg ved det såkalte Nullpunktet i Stilla. Politiet har militært utstyr og militære kjøretøyer til rådighet. Samebevegelsen innleder en ny sultestreik.
- I februar 1981 erklærer statsminister Gro Harlem Brundtland midlertidig stans i anleggsarbeidet, på grunn av brudd på kulturminneloven. I september gjenopptas arbeidet, mot harde protester fra reindriftsamer.
- I 1982 oppløses Folkeaksjonen mot utbygging og i mars samme år forsøker Niilas Somby og minst to andre personer å sprengte den såkalte Somy-brua. Forsøket mislykkes og Somby mister en arm under sabotasjeaksjonen. De to andre som var med har aldri stått frem offentlig.
- I 1984 legges den første delutredningen frem av samerettsutvalget, som ble opprettet etter sultestreiken i 1979.
- I 1987 settes Alta kraftverk i drift.
- I 1989 blir Sametinget åpnet av Kong Olav.

Kilder: Alta, kraftkampen (Lars Martin Hjorthol 2006), Store norske leksikon.

” Det var bare det som var i mine tanker. Hva gjør vi og hva skjer med oss? Det overskygget alt.

Ellen Turi Guttormsen.

– Jeg husker den alvorlige praten og vurderingene av hvor alvorlig dette var når de voksne snakket seg imellom. I et barns hode ble denne frykten enda større, sier hun til Altaposten.

– Den største trusselen var frykten for at vi må flytte til Kautokeino og gå på skole der, når bygda vår skulle neddemmes. Samtidig var det en trussel om at vi skulle miste reinbeiteområdet vårt og eventuelt måtte avvikle drifta, sier hun.

Husker nakenbadingen

Are Turi er en eldre bror til Ante Guttormsen, og sønn til Ellen. Selv om han er født i 1963,

– VI FIKK INGENTING: – Maze var et viktig symbol på samenes kamp, men ble glemt av både kommunen og Sametinget etterpå, sier reineiere og turistvert Johan P. Eira, som er blant de få som har klart å skape seg et levebrød i Maze. (Foto: Hanne Larsen)

TIDLIGERE PUBLISERT:

Ellen okkuperte stats

Ellen Turi Guttormsen (86) var blant de 13 kvinnene som okkuperte statsministerens kontor i 1981.

Av **Hanne Larsen**
hanne@altaposten.no

– Alta-saken gjaldt i høyeste grad oss. Jeg synes den gjaldt nesten bare oss, sier Ellen Turi Guttormsen, smilende.

Nylig blitt statsminister

86-åringen sitter i hverdagskøfta hjemme på kjøkkenet i Maze, mens en av Ellens syv sønner, Are Turi, forbereder dagens middag. Stekte torsketunger. Ellen har akkurat forklart hva det var som gjorde at 13 sindige kvinner fra ulike samebygder i Finnmark, kjøpte dyre flybilletter, reiste inn til Alta og videre med fly til hovedstaden, hvor et møte med Arbeiderpartiets Gro Harlem Brundtland var målet.

På dette tidspunktet, i begynnelsen av februar 1981, pågikk den andre sultestreiken under Alta-kampen utenfor Stortinget. Samene følte seg maktesløse etter storaksjonen i Stilla, hvor politiet 14. januar 1981, ryddet 800 demonstranter vekk fra Nullpunktet, i en politiaksjon man ikke hadde sett maken til i fredstid i Norge. Nå hadde en gruppe samiske menn på nytt reist en lavvo utenfor maktens høyborg, og startet sultestreik.

Hjerte av stein

Kvinnene som hadde samlet seg og reist sørover var redde for hvor langt de sultestreichende var villige til å gå. Mange av kvinnene var slektninger til mennene, som hadde sagt at de om så var villige til å dø for saken. Deriblant Mikkel Eira fra Maze. I en NTB-sak gjengitt i Altaposten 5. februar 1981, er talspersonen for de samiske kvinnene, Ellen Marit Gaup Dunfjeld, sitert på følgende, dagen før møtet skal finne sted hos Gro:

– Vi håper hun som kvinne vil forstå oss. Men vi er etterhvert blitt så vant til at myndighetene ikke vil forstå oss, så dette er bare et halmstrå vi er nødt til å gripe fatt i.

På dager senere skal en skuffet Dunfjeld ha uttalt til media: «Hun hadde et hjerte av stein».

Gro Harlem Brundtland ble innsatt 4. februar, og allerede på slottsplassen ble hun møtt av de kostkleddede kvinnene fra nord. Ifølge Øystein Dallands bok «Demningen», skal ikke de samiske kvinnene engang ha visst at Gro skulle innsettes denne dagen. De hadde tatt plass foran Stortinget for å holde en tale, da de fikk vite at Brundtland var på vei ut på slottsplassen. De tok med seg en blomsterbukett, de selv hadde fått i gave ved ankomst, og ga denne til landets første kvinnelige statsminister. Med fullt av skuelystne, pressefolk og fotografer til stede, fikk de samiske kvinnene en start på oppholdet de knapt kunne drømt om.

To dager senere, 6. februar klokken ni på morgenen, fikk de et møte på statsministerens kontor. Målet til de samiske kvinnene var dels å uttrykke støtte til de sultestreichende, men og å forsøke å få Gro til å stoppe anleggsarbeidet i Stilla, som holdt på å ødelegge reindriftsamenes land, slik de så det. Ellen Turi Guttormsen sier i dag til Altaposten at hun heller ikke følte seg trygg for at Maze virkelig var vernet, da de reiste til hovedstaden.

MIMRER TILBAKE: Ellen Turi Guttormsen mener turen til Oslo i 1981 var verdt pengene. 86-åringen bor fortsatt hjemme, takket være hjelpen fra sine mange sønner. (Foto: Hanne Larsen)

– Nei, jeg tror ikke Maze var trygg før etter at vi hadde vært der.

Ble sittende

Møtet på statsministerens kontor gikk ikke slik kvinnene hadde håpet på. For det første var det mest kommunalminister Harriet Andreassen som førte ordet, til grenseløs irritasjon for de samiske kvinnene. I tillegg hadde Brundtland slettes ingen planer om å stanse anleggsarbeidet, som endelig var igangsatt etter en rekke avbrytelser. Hun var dessuten opptatt med viktigere ting denne dagen, og etter en drøy halvtime skal hun ha forlatt kontoret for å legge frem regjeringens tiltredelseserklæring.

Samekvinnene ble sittende.

– Da hun ville gå, sa vi til henne at vi er ikke ferdige å snakke med deg. Så vi blir her

til du kommer tilbake. Men hun kom ikke tilbake, forteller Ellen Turi Guttormsen til Altaposten.

Etter flere timers venting skal den eldste kvinnen i følget, 78 år gamle Karen Nango, spøkefullt ha sagt:

– Hun sa halv ett, jaja, kanskje det var i morgen hun mente.

Fikk brød

Timene gikk, stolene var harde og kvinnene merket at de hadde vært tidlig oppe og at det var lenge siden de hadde spist. Heldigvis hadde de en ufrivillig joker med seg. Fem år gamle Ellen Kristine Saba, som var sammen med sin mor til hovedstaden.

– Hun var veldig god å ha. Hadde vi ikke hatt barnet med oss, ville de nok kastet oss ut før. På grunn av henne kom de også med

mat til oss. Vi fikk et stort fat med brødmat, ikke bare en gang, men flere ganger. De tenkte nok at de måtte ta hensyn, siden vi hadde henne med, sier Ellen.

– Var det bevisst å ta henne med?

– Nei, hun ville selv bli med moren. Hun hadde mast om å få bli med, skyter Are Turi, inn fra kjøkkenbenken.

Salmesang

Ellen forteller videre hvordan dagen ble til kveld, og hvordan de fikk timene til å gå med salmesang og opplesing av bibelvers. Ulike medlemmer av regjeringsapparatet skal ha gått inn og ut av kontoret og blitt stadig mer frustrert av den tause forsamlingen. Ifølge boka til Dalland, skal departementsråd Eldring ha utblåst:

– Det er så uforskammet av dere å sitte her og ikke svare oss.

Statsministerens kontor

Ved firetiden på morgenen våknet hun av dempede stemmer.

– Da var det noen politikvinner i rommet, som var sendt inn for å vekke oss. De var veldig snille med oss og en av dem vekket en av kvinnene og ba henne om å vekke moren til barnet, slik at moren selv kunne vekke jentungen. De ville ikke skremme henne. Det var veldig fint, sier Ellen.

Situasjonen var alt annet enn ideell for den ferske regjeringa, som ønsket minst mulig medieoppmerksomhet omkring «utkastelsen». Da de stillfarne kvinnene skulle fjernes, ble de ifølge boka «Demningen» fraktet ut bakveien.

«Politiet måtte bære endel av dem inn i heisen, plassere dem på varetraller og trille kvinnene gjennom de lange korridorene».

Hos paven

Kvinnene ble i Oslo noen dager til, mens de sultestrikkende samene flyktet til Stockholm i frykt for arrestasjoner. To av kvinnene som ledet an ved statsministerens kontor, Ellen Marit Gaup Dunfeldt og Inger Anne Gaup, fikk få dager senere audiens hos paven i Vatikanet. Her overleverte de budskapet til paven om Alta-saken og samenes rettighetskamp.

I månedene som fulgte ebbet kampånden ut for folkeaksjonen og de som hadde jobbet intenst med å redde Altaelva fra å bli utbygd. I denne leiren var skuffelsen og bitterheten stor. Reindriftsamene som fikk sine areal innskrenket og tildels ødelagt var også forbitret. For samer generelt ble Alta-utbygginga starten på et nytt kapittel, der samiske rettigheter endelig fikk sin rettmessige plass i lovverket.

For den pensjonerte læreren Ellen Turi Guttormsen, var det aller viktigste at hennes fødebygd ble spart.

– De trengte vel den strømmen, så da bygde de ut elva. Men heldigvis sparte de Maze, sier hun.

TOK AFFÆRE: De 13 kvinnene satte vakte oppsikt da de inntok statsministerens kontor i februar 1981. Ellen Turi Guttormsen sees midt i bildet, bak Gro Harlem Brundtland. (Foto: Tom Kolstad)

„ Det var benker langs veggene og noen av oss la oss på dem, mens resten la seg på gulvet.

Ellen Turi Guttormsen

I løpet av dagen var det bemerkelsesverdige følget blitt førstesidestoff i landets aviser og regjeringskorridoren ble etterhvert fylt opp med sympatisører, pressefolk, og andre skuelystne. I tillegg hadde de sultestrikkende og slått seg ned i gangene utenfor statsministerens kontor. De samiske kvinnene tok oppstyret med stoisk ro, og stolte på at statsministeren kom tilbake slik hun hadde lovet.

– Vi begynte å bli trette og da klokken nærmet seg elleve -halv tolv om kvelden, sa vi til hverandre: «Ja, ja, vi må vel bli her i natt». Så vi begynte å se oss om etter steder vi kunne ligge. Det var benker langs veggene og noen av oss la oss på dem, mens resten la seg på gulvet. Jeg brukte veska og vottene som hodepute, og boblejakka, som jeg hadde over kofta, som dyne. Jeg sovnet og sov veldig godt, sier Ellen smilende.

– Ble et av Alta-sakens vendepunkter

Magnar Mikkelsen mener det de samiske kvinnene gjorde var ekstremt effektivt.

Magnar Mikkelsen kjenner Alta-saken bedre enn de fleste. Først via sin engasjerte journalistiske gjerning i Finnmark på 70- og 80-tallet, og siden gjennom en rekke bøker om emnet. Når Altaposten utfordrer Mikkelsen førti år etter, om hva okkupasjonen av statsministerens kontor egentlig betydde, er han klar i talen.

– Når de 13 samekvinnene reiser fra Maze til Oslo er det i en for dem akutt, livsviktig situasjon. De føler sterkt for det som skjer sørpå, med deres sultestrikkende sønner og eventuelt andre slektninger. De gjør det ikke etter et forutgående seminar, men handler spontant og direkte, de investerer seg sjøl i et forsøk på å gjøre det de føler er rett, sier han.

Mikkelsen analyse er at for dem er skytset deres egne tanker og erfaringer, som de ikke ser noen bedre måte å kommunisere ut på, enn ved personlig fremmøte.

– Det er ikke naturlig for dem å reagere med en kronikk i Dagbladet, men kollektivt, som voksne mennesker, ikke gjennom ord, men i en konkret og reell handling som genererer en voldsom meningstyngde. Handlingen deres er sann, ærlig og ekte. Den ikke teatral og spekulativ. Den er ikke engang en «aksjon» i konvensjonell forstand. Som hele og levende mennesker inntar de maktpalasset, og de får en avtale med Politikens Øverste, sier Mikkelsen.

Når «landsmoderen» ikke har tid til dem, men flyr avgårde til andre gjøremål og møter, blir kvinnene sittende en smule slukøret, men langt fra slagen, tilbake. Og nettopp dette, at de bare blir sittende, er det som blir det avgjørende, mener den tidligere journalisten.

– Så blir den elementære menneskelige handlingen en offentlig sensasjon, og sakens hovedkonflikt blir synlig for all verden. Handlingen var disse kvinnes språk og denne kortvarige hendelsen ble et av Alta-sakens viktigste vendepunkter, fordi den i levende, synlig form ga omverdenen en økt innsikt og forståelse av hva saka i det i store og det hele gjaldt, mener Mikkelsen.